

تحلیل جامعه‌شناختی شاخص‌های حوزه علمیه انقلابی در اندیشه مقام معظم رهبری (مدظله العالی) و تطبیق آن با قرآن کریم

محمد حسین ناظمی‌اشنی^۱

تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۱۰/۲۵ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۱۲/۲۶

چکیده:

یکی از ثمرات اندیشه‌های فقهی و کلامی آیت الله خامنه‌ای، حوزه علمیه انقلابی است که معتقد به اسلام سیاسی و مبتنی بر ولایت مطلقه فقیه جامع‌الشرایط می‌باشد. این مقاله در صدد پاسخ‌گویی به این سوال است که شاخص‌های حوزه علمیه انقلابیبا رویکرد جامعه‌شناختی از نگاه معظم له کدام هستند و دیدگاه قرآن کریم به این شاخص‌ها چگونه است. روش این پژوهش کیفی و در جمع‌آوری داده‌ها از روش اسنادی و در تحلیل داده‌ها از روش تحلیل مضمون استفاده شده است. برای پاسخ به این سوال، سخنان ایشان پیرامون این موضوع از سال ۱۳۶۸ تا ۱۳۹۱ مورد بررسی قرار گرفت. مقولات حاصل از آن با مقولات مورد نظر در قرآن کریم مقایسه شد تا میزان انطباق آن مشخص شود. شاخص‌های به دست آمده عبارتند از: تهذیب نفس، پاسخگویی به مسائل روز جامعه، همکار و پشتیبان حکومت، مستقل از دولت در معیشت طلب، تولید و تبیین فکر در جامعه، عامل نفوذ در قلب مردم، عالم بودن، لحاظ‌کننده ظرفیت‌های انقلاب در تحلیل‌ها، استفاده‌کننده از ظرفیت‌های انقلاب در تبلیغ دین. بر اساس یافته‌های پژوهش، در آیات قرآن به بیشتر مقوله‌هایی که در تحلیل بیانات مقام معظم رهبری استخراج شده، اشاره شده است.

واژگان اصلی: شاخص‌های حوزه علمیه انقلابی، تحلیل سیاسی، اندیشه مقام معظم رهبری (مدظله العالی)، پشتیبانی از نظام اسلامی.

مقدمه

در سال ۱۳۵۷ که انقلاب مردم ایران به پیروزی رسید، نشان داد رهبری، اهداف، آرمان‌ها، شعارها، پایگاه‌های پیش برنده آن بر مؤلفه‌های دینی استوار است. به طوری که پیروزی انقلاب به مثابه پیروزی اسلام تلقی گردید. همین جذابیت شعارها، اهداف، روش‌ها و محتوا سبب اثر گذاری انقلاب ایران بر جهان اسلام شد. ماهیت اسلامی انقلاب و غلبه رویکرد فرهنگی آن سبب شد نقش حوزه‌های علمیه و روحانیت در انقلاب و فرهنگ انقلابی پررنگ باشد. حکومت صالحان بر پایه نفی طاغوت و ایمان به خدا استوار است و پیشتازان این حرکت، پیامبران و اولیای الهی و علمای ربانی هستند. حوزه انقلابی به عنوان حامل فرهنگ اصیل اسلام انقلابی با برخورداری از ظرفیت‌های عظیمی چون مرجعیت دینی و فرهنگ سازی مذهبی، شبکه گسترده مبلغان، کثرت مساجد و هیئات دارای مسیری علمی و قابل اعتماد در صدور فرهنگ انقلاب اسلامی در میان نخبگان و توده‌های مردم در اقصی نقاط جهان است. نقش کلیدی و ارزشمند حوزه‌های علمیه در طول تاریخ اسلام آنچنان تأثیر گذار بوده که به گواهی تاریخ هرگاه حوزه‌های علمیه موفق و فعال بوده، دست یافتن به اهداف بلند اسلام با کمترین نقص حاصل شده است و هرگاه منفعلانه عمل کرده و دچار انحراف شده صدماتی را به دنبال داشته که سال‌ها قابل جبران نبوده است. از سوی دیگر هر تحولی که در جامعه اتفاق می افتد بر اساس تفکری است که در بین مردم ترسیم می‌شود و حوزه‌های علمیه به عنوان یکی از مراکز علم و فرهنگ، این وظیفه را بر عهده دارند. ضرورت بازنگری شاخص‌های حوزه انقلابی از این جهت است که نگهداشتن یک موهبت از به دست آوردن آن مشکل‌تر است. مدتی است که مقام معظم رهبری (مدظله العالی) بحث حوزه علمیه انقلابی را مطرح نموده و با توجه به نیاز امروز جوامع بشری به حوزه و عالم انقلابی، در راستای حرکت به سمت تمدن سازی نوین اسلامی، شاخص‌های سیاسی حوزه انقلابی مورد بررسی قرار می‌گیرد. بر این اساس پژوهش حاضر به روش تحلیل مضمون در صدد پاسخ‌گویی به این سؤال است که شاخص‌های سیاسی حوزه علمیه انقلابی با رویکرد جامعه‌شناختی از نگاه معظم له کدام هستند و دیدگاه قرآن کریم به این شاخص‌ها چگونه است.

پیشینه تحقیق

جدول ۱

منبع پیشینی	مؤلف	سال انتشار	محتوا
مقاله شاخص‌های علوم حوزوی در تراز حوزه	سجاد ایزدهی	۱۳۹۹	بیان شاخص‌های علوم حوزوی مانند: بازتولید علوم حوزوی در راستای اراده مطلوب نظام

انقلابی با تاکید بر اندیشه مقام معظم رهبری (مدظله العالی)			اسلامی، ایجاد دامنه سیاسی اجتماعی حکومتی برای علوم حوزوی
مقاله مؤلفه‌های حوزه انقلابی از دیدگاه امام خمینی (ره)	ظاهر حبیبی	۱۳۹۸	بررسی مؤلفه‌های معرفتی و رفتاری حوزه انقلابی از دیدگاه امام خمینی
مقاله حوزه انقلابی و صدور فرهنگ انقلاب اسلامی	محمد اسماعیل بناتیان	۱۳۹۶	به بیان وظایف حوزه‌های علمیه در زمینه صدور فرهنگ انقلاب اسلامی می‌پردازد
کتاب حوزه و روحانیت در آئینه رهنمودهای مقام معظم رهبری (مدظله العالی)	سعید صلح میرزایی	۱۳۹۰	در این کتاب، بیانات رهبری بین سال‌های ۶۸ تا ۸۹ در دیدار با اساتید و طلاب و نخبگان حوزه گردآوری شده است. حوزه‌شناسی، حوزه و قیام امام خمینی، رسالت اجتماعی حوزه، ساختار حوزه از عناوین فصول این کتاب است
کتاب رابطه روحانیت و نظام اسلامی از منظر امام و رهبری	علی مجتبی زاده	۱۳۹۲	این کتاب پنج فصل دارد که به تبیین کارکردهای روحانیت و وظایف نظام اسلامی در قبال حوزه و رویکردهای مختلف رابطه روحانیت و نظام اسلامی می‌پردازد

با نگاه به سوابق تحقیق مشخص می‌شود شاخص‌های حوزه علمیه انقلابی در بیانات مقام معظم رهبری (مدظله العالی) با نگاه به قرآن کریم مورد بررسی قرار نگرفته است.

روش تحقیق

در این پژوهش از روش تحلیل محتوا استفاده شده است. تحلیل محتوا روشی برای شناسایی تحلیل و استخراج الگوهای موجود در داده‌های کیفی است. این روش فرآیندی برای تحلیل داده‌های متنی است و داده‌های پراکنده و متنوع را به داده‌های غنی و تفصیلی تبدیل می‌کند. (رفیع پور، ۱۳۸۴: ۱۰۹) روش تحلیل محتوا با رویکردهای مختلفی قابل اجرا است که در این مقاله، روش تحلیل محتوای مضمونی بر اساس تقطیع جملات به صورت کمی و با تاکید بر کلید واژگان اصلی اتخاذ شده است. (باردن، ۱۳۷۵: ۲۹) به همین خاطر در این پژوهش ابتدا با توجه به کلید واژه‌های اصلی، بیانات مقام معظم رهبری (مدظله العالی) در جدول‌های تحلیل محتوا درج و بسته‌های معنایی استخراج شده است. سپس

همه مفاهیم استخراج شده جمع آوری و مقولات حاصل از آن استنباط می‌شود. در مرحله دوم مفهوم مورد نظر در قرآن کریم مورد بازشناسی قرار می‌گیرد. به این صورت که نتایج حاصل از بیانات آیت الله خامنه‌ای با مفهوم مورد نظر در قرآن کریم مقایسه و میزان تناظر آنها سنجیده می‌شود و مشخص می‌شود بیانات ایشان چه میزان انطباق با آیات قرآن دارد.

ملاحظات مفهومی

واژه انقلاب: انقلاب به معنای برگرداندن و وارونه نمودن چیزی از حالتی به حالت دیگر (راغب اصفهانی، ۱۳۹۰: ۸۹) تغییر و تبدیل (زبیدی، ۱۳۹۵: ۸۶۰) تحول و دگرگون شدن است که این تحول می‌تواند در امور مادی معنوی زمانی و مکانی باشد (مصطفوی، ۱۳۹۹: ۴۵۰) در اصطلاح به معنی شورش عده‌ای برای واژگون کردن حکومت موجود و ایجاد حکومت جدید با هدف تغییرات اساسی در تمام ساختارهای سیاسی و اجتماعی جامعه و جایگزین کردن ساختاری جدید در چهارچوب اهداف و آرمان‌های خاص می‌باشد. شهید مطهری انقلاب اسلامی را تغییر بنیادین در جامعه بر اساس قوانین اسلام می‌داند که توسط مسلمانان و با هدف اجرایی شدن و تحقق پیدا کردن ارزش‌ها و هنجارهای اسلامی در جامعه است (مطهری، ۱۳۸۴: ۴۵)

واژه سیاست: سیاست در لغت به معنی اصلاح امور خلق و اداره کردن کارهای مملکت، مراقبت از امور داخلی و خارجی کشور، رعیت‌داری، مردم‌داری و عقوبت و مجازات کردن است؛ و به کسی که در کارهای سیاسی و امور مملکت دارای بصیرت و دانایی و کارآزموده باشد سیاست‌مدار گویند. (بهشتی، ۱۳۸۰: ۳۶۰) از نظر اصطلاحی تا آنجا که صاحب‌نظران می‌گویند تاکنون حدود ۲۰۰ معنا برای این واژه ارائه شده است عده‌ای از نظریه‌پردازان سیاست را به معنای «علم قدرت» دانسته‌اند (دو ورژ، ۱۳۹۵: ۱۷) برخی دیگر از نظریه‌پردازان غربی سیاست را به معنای «علم دولت» دانسته‌اند. (اندرو، ۱۳۹۹: ۲۰) اما در فرهنگ سیاسی اسلام واژه سیاست را به معنای تمشیت امور چه در امر دولت و چه غیر دولت آورده‌اند. امام خمینی رحمه الله به عنوان یک سیاست‌مدار برجسته می‌فرماید: «سیاست این است که جامعه را هدایت کند و راه ببرد تمام مصالح جامعه و تمامی ابعاد انسان و جامعه را در نظر بگیرد و اینها را به طرف چیزی که صلاحشان هست هدایت کند». (امام خمینی، ۱۳۸۵: ۴۳۲) آنچه در این دو بینش قابل توجه است تمایزی است که بین آن دو به چشم می‌آید. یک گروه کسانی هستند که قدرت را در اختیار داشته و قدرت‌مندند و گروه دیگر کسانی که فاقد قدرت می‌باشند.

واژه شاخص: در لغت به معنای میله، برآمده، تیر، تیرک، نمودار، فرد ممتاز، نماینده، علامت و مشخص‌کننده وقت نماز ظهر است. (آذر نوش، ۱۳۹۸: ۴۵۰) برخی واژه‌شناسان، معانی دیگری چون پایه، رئیس، منتخب جامعه، شاخص هزینه زندگی، راهنمای جاده و میله مدرجی از فلز یا چوب که در نقشه‌برداری کاربرد دارد و برای تعیین جهت، تراز را به سمت آن متوجه می‌سازند، برای واژه «شاخص» بیان کرده‌اند. (بهشتی، ۱۳۸۰: ۲۳۴) در فرهنگ توصیفی علوم تربیتی آمده است: شاخص، علامت یا مقیاسی است که روابط موجود میان دو یا چند متغیر (کمی - کیفی) را در زمانی مشخص به صورت ارزش‌های عددی (میانگین، نسبت و واریانس) به طوری که معنی و مفهوم لازم را برساند، بیان می‌کند (فرمهبینی فراهانی، ۱۳۹۰: ۲۷۷) ارل بی،^۵ شاخص را به «سنجه ترکیبی متغیرها» تعریف کرده که از ترکیب گویه‌های جزئی و هم‌تراز تشکیل شده است و متغیرهای مورد نظر را می‌سنجد مثلاً «دین‌داری» به عنوان شاخصی از گویه‌هایی مانند پای‌بندی به اعتقادات دینی، رفتن به مسجد و خواندن نماز تشکیل شده است که بر اساس آن، میزان دین‌داری افراد را می‌سنجد (بی، ۱۳۸۱: ۳۴۶)

یافته‌های تحقیق

۱. شاخص‌های حوزه علمیه انقلابی در بیانات مقام معظم رهبری (مدظله العالی)

با جست و جوی واژه شاخص‌های حوزه علمیه انقلابی در بیانات مقام معظم رهبری (مدظله العالی) مشخص شد در موارد مختلف به این موضوع اشاره داشته‌اند که ۱۰ بسته معنایی از آنها استخراج شد.

جدول ۲

تاریخ	۱۳۹۱/۷/۱۹
بیانات	بیانات در دیدار علما و روحانیون خراسان شمالی
متن	هیچ کس در عالم روحانیت، اگر انصاف و خرد را میزان قرار بدهد، نمی‌تواند خودش را از نظام اسلامی جدا بگیرد. نظام اسلامی یک امکان عظیمی را در اختیار داعیان الی‌الله و مبلغان اسلام قرار داده. کی چنین چیزی در اختیار شما بود؟ امروز یک طلبه‌ی فاضل در تلویزیون می‌نشیند نیم ساعت حرف می‌زند، ده میلیون، بیست میلیون مستمع از روی شوق به حرف او گوش می‌دهند. کی چنین چیزی برای من و شما در طول تاریخ روحانیت، از اول اسلام تا حالا، وجود داشته؟ این اجتماعات بزرگ کی وجود داشت؟ این نماز جمعه‌ها کی وجود داشت؟ این همه جوان مشتاق و تشنه‌ی معارف کی وجود داشت؟
بسته معنایی	امروز یک طلبه‌ی فاضل در تلویزیون می‌نشیند نیم ساعت حرف می‌زند، ده میلیون، بیست

میلیون مستمع از روی شوق به حرف او گوش می‌دهند.	کد
۱	

جدول ۳

۱۳۹۱/۷/۱۹	تاریخ
بیانات در دیدار علما و روحانیون خراسان شمالی	بیانات
مراجع تقلید کنونی، مکرر متعددی‌شان به بنده گفتند که ما تضعیف این نظام را به هر کیفیتی حرام قطعی میدانیم. خیلی‌شان از روی لطف به من پیغام می‌دهند یا میگویند که ما تو را مرتباً دعا می‌کنیم. این نشان دهنده‌ی قدرشناسی از نظام اسلامی است. حالا یک معممی یک گوشه‌ای بیاید خودش را از نظام کنار بگیرد؛ بهانه هم این است که ما فلان انتقاد را داریم. خیلی خوب، صد تا انتقاد داشته باش؛ دویست تایش به خود ما عمامه‌ای‌ها وارد است. مگر به ما انتقاد وارد نیست؟ وجود انتقاد و عیب در یک مجموعه مگر موجب می‌شود که انسان این همه محسنات و نقاط قوت را در آن مجموعه نبیند	متن
وجود انتقاد و عیب در یک مجموعه مگر موجب می‌شود که انسان این همه محسنات و نقاط قوت را در آن مجموعه نبیند	بسته معنایی
۲	کد

جدول ۴

۱۳۹۱/۷/۱۹	تاریخ
بیانات در دیدار علما و روحانیون خراسان شمالی	بیانات
حرف من این نیست که حالا همه باید از روز اول بیایند در مشاغل نظام کار کنند؛ نخیر، باید درس بخوانید. بنده از دوران مبارزات، خودم درگیر مبارزات بودم. در مشهد درس مکاسب و کفایه می‌دادم. خیلی از شاگردهای ما درگیر مبارزات بودند. از بس گرم کارهای مبارزاتی می‌شدند، به نظرشان می‌آمد که این حرفهای مکاسب و استدلالهای کفایه فایده‌اش چیست. مکرر بنده به آن‌ها می‌گفتم: آقا جان! بی‌مایه فظیر است؛ باید مایه پیدا کنید. اگر مایه پیدا کردید، آن وقت می‌توانید در منصب و جایگاهی مثل جایگاه امام بزرگِ عالی‌مقام، این حرکت عظیم را انجام دهید.	متن
بی‌مایه فظیر است؛ باید مایه پیدا کنید. اگر مایه پیدا کردید، آن وقت می‌توانید در منصب و جایگاهی مثل جایگاه امام بزرگِ عالی‌مقام، این حرکت عظیم را انجام دهید.	بسته معنایی
۳	کد

جدول ۵

تاریخ	۱۳۹۱/۷/۱۹
بیانات	بیانات در دیدار علما و روحانیون خراسان شمالی
متن	<p>نظام، مرتبط و متصل و همزاد است نسبت به روحانیت. اگر روحانیت نبود، شما بدانید این نظام تشکیل نمی‌شد؛ این انقلاب پیروز نمی‌شد. بنده از قبل از انقلاب در محافل روشنفکری بوده‌ام، با گروه‌های سیاسی ارتباط نزدیک داشته‌ام، همه‌ی آنها را هم می‌شناختم، با خیلی‌هاشان هم بحث و جدل کرده بودیم. این را من از روی اعتقاد و با استدلال می‌گویم: اگر جامعه‌ی روحانیت نبود، این انقلاب پیروز نمی‌شد؛ تا صد سال دیگر هم پیروز نمی‌شد. روشنفکران سیاسی ما که بعضی‌شان هم آدم‌های خوبی بودند، دلسوز هم بودند - همه، آدم‌های ناره و منحرفی نبودند - توانایی‌اش را نداشتند، مقبولیت نداشتند، در بین مردم نفوذ نداشتند، نمی‌توانستند بر دل‌های مردم حکومت کنند. آن که می‌توانست اولاً از حیث سطح، تمام کشور را فرا بگیرد، ثانیاً از حیث عمق و تأثیر، تا اعماق دل‌ها نفوذ کند، روحانیت بود؛ که همه جا بود.</p>
بسته معنایی	آن که می‌توانست از حیث عمق و تأثیر، تا اعماق دل‌ها نفوذ کند، روحانیت بود؛ که همه جا بود
کد	۴

جدول ۶

تاریخ	۱۳۸۹/۷/۲۹
بیانات	بیانات در دیدار طلاب و فضلا و اساتید حوزه علمیه قم
متن	<p>در اینجا [بحث استقلال حوزه‌های علمیه] هم مراقب باشید یک مغالطه‌ی دیگری به وجود نیاید؛ استقلال حوزه‌ها به معنای عدم حمایت نظام از حوزه و حوزه از نظام تلقی نشود؛ یک عده‌ای این را می‌خواهند. بعضی‌ها می‌خواهند به عنوان استقلال و به نام استقلال، رابطه‌ی حوزه را با نظام قطع کنند؛ این نمی‌شود. وابستگی غیر از حمایت است، غیر از همکاری است. نظام به حوزه مدیون است؛ باید به حوزه‌ها کمک کند. البته معیشت طلاب به صورت سنت معمول و بسیار پرمعنا و پررمز و راز باید به وسیله‌ی مردم اداره شود؛ مردم بیایند وجوهات شرعی‌شان را بدهند؛ این اعتقاد من است.</p> <p>انسان هرچه به اعماق این عادت و سنت دیرین که شاید از صد سال، صد و پنجاه سال قبل در میان حوزه‌های ما رائج است، دقت می‌کند، آن را مهمتر، پرمعناتر، پررمز و رازتر مشاهده می‌کند. راز ارتباط مستحکم مردم با حوزه‌ها همین است که احساس خویشاوندی می‌کنند. مردم توقع زیادی هم از روحانی ندارند، اما خودشان را به پشتیبانی مالی حوزه‌ها و روحانیون متعهد می‌دانند؛ و همین درست است.</p>
بسته معنایی	معیشت طلاب به صورت سنت معمول و بسیار پرمعنا و پررمز و راز باید به وسیله‌ی مردم اداره شود

کد	۵
----	---

جدول ۷

تاریخ	۱۳۸۰/۶/۱۵
بیانات	بیانات در دیدار اعضای مجلس خبرگان
متن	تولید و تبیین و تدوین فکر، کار حوزه‌های علمیه است و حوزه‌های علمیه باید در این زمینه وارد میدان شوند
بسته معنایی	تولید و تبیین و تدوین فکر، کار حوزه‌های علمیه است
کد	۶

جدول ۸

تاریخ	۱۳۷۴/۹/۱۶
بیانات	بیانات در دیدار جمعی از روحانیون
متن	امروز اگر روحانیت در قبال حکومت، بی‌اعتنا و بی‌مبالا باشد، هم خودش ضایع خواهد شد و هم حکومت اسلامی تضعیف می‌شود. حکومت اسلامی، حکومت قرآن و حکومت فقه و فقیه و حکومت علم و عدل است. حکومت برای گسترش آرمانهای اسلامی است. تشکیل حکومت اسلامی، آرزوی همه‌ی اولیاءالله در طول تاریخ بوده است. هر فرد مؤمنی وظیفه دارد از آن دستگاه سیاسی که اسلام را ترویج و احکام آن را پیاده می‌کند، حمایت کند. مگر عالم دین می‌تواند نسبت به حکومت اسلامی بی‌اعتنا بماند؟! افراد کافر به اسلام، در مقابل حکومت طاغوتی بی‌اعتنا می‌مانند. «طاغوت» یعنی کسی که در مقابل خدا، دستگاهی برپا می‌کند: اندادالله، شرکاءالله. کسانی که خود را بنده‌ی مطیع خدا می‌دانند، برای تحقق اهداف خدایی تلاش می‌کنند و صبح و شام در مقابل پروردگار پیشانی خضوع به خاک می‌سایند که به آنها توفیق دهد خدمتگزار دین او باشند. اگر اینها در کشور، زمام قدرت را به دست گیرند، همه وظیفه دارند که مانند یک عبادت، از آنان حمایت کنند.
بسته معنایی	اگر روحانیت در قبال حکومت، بی‌اعتنا و بی‌مبالا باشد، هم خودش ضایع خواهد شد و هم حکومت اسلامی تضعیف می‌شود
کد	۷

جدول ۹

تاریخ	۱۳۸۷/۱۱/۱
بیانات	بیانات در دیدار مسئولان، اساتید و طلاب بنیاد فرهنگی باقرالعلوم (علیه السلام)
متن	<p>من سؤالم این است که در مقابل این همه نیاز، در مقابل این همه استهزام در داخل و در خارج، بر حسب اوضاع جدید اعتقادی عالم، بر حسب اوضاع جدید سیاسی عالم، جمهوری اسلامی به‌عنوان پایگاه دین اسلام و نقطه‌ای که ادعا می‌کند اسلام در اینجا تحقق پیدا کرده، برای عرضه کردن، چه چیزی در آستین آماده دارد و کدام غذا را برای این همه دهنهای باز [آماده کرده است]؟ ما چه داریم؟ چه می‌خواهیم عرضه کنیم؟ سؤال این است. البته برای عرضه کردن، ما خیلی چیزها داریم. ما اگر همین مواد خامی را که در اختیارمان هست -که اسمش را مواد خام می‌گذاریم، مثل عنصر از معدن درآمده‌ی طلا- یعنی همین آیات قرآن و همین احادیث، بدویم در سطح دنیا، خودش خیلی است؛ ما کم نداریم. اما من سؤالم این است که اگر چنانچه از فقه اسلام -بعد از هزار سال تجربه‌ی تحقیق حقیقتاً شگفت‌آور؛ گاهی تحقیقات فقها، از ظرافت و دقت و ژرف‌نگری در حد شگفت‌آور است؛ و بخصوص آن فقه پیچیده‌ای که در شیعه هست که فقه برادران اهل سنت نسبت به فقهی که در بین علمای شیعه هست، آن پیچیدگی و فنی‌گری را ندارد؛ این خیلی فنی‌تر، خیلی پیچیده‌تر، خیلی عمیق‌تر است؛ فقهای ما کار عظیمی در این باب کرده‌اند؛ به‌رحال همه‌ی آن مال اسلام است -سؤال بشود که بالاخره این منبع عظیم اسلامی در اختیار شما بوده و این متد هزارساله‌ی تجربه‌شده هم در اختیار شما است، پاسخ ذره‌ذره و دانه‌دانه‌ی مسائل زندگی چیست، شما در جواب خواهید ماند؛ همه‌ی ما در جواب خواهیم ماند.</p>
بسته معنایی	به‌عنوان پایگاه دین اسلام و نقطه‌ای که ادعا می‌کند اسلام در اینجا تحقق پیدا کرده، چه چیزی در آستین آماده دارد
کد	۸

جدول ۱۰

تاریخ	۱۳۸۷/۳/۲۲
بیانات	بیانات در مراسم بیعت طلاب و روحانیون
متن	<p>عزیزان! طلاب جوان! فضلا! توجه کنید که حوزه‌ی علمیه - همان‌طور که امام (ره) مکرر فرمودند - قاعده‌ی نظام جمهوری اسلامی است و همه چیز روی این قاعده بنا شده و دوام خواهد یافت. این قاعده باید محکم باشد. استحکام این قاعده، با تضمین سه عنصر اصلی امکان‌پذیر است، و هر کدام از آنها نباشد و یا کم باشد، این قاعده متزلزل خواهد شد، و اگر قاعده متزلزل شد، طبیعتاً همه‌ی آنچه که بر او سوار است، تکان خواهد خورد... اولین عنصر، فقه است... عنصر دوم،</p>

تهذیب و اخلاق است.	
اولین عنصر، فقه است...عنصر دوم، تهذیب و اخلاق است.	بسته معنایی
۹	کد

جدول ۱۱

۱۳۸۵/۸/۱۷	تاریخ
دیدار با جمعی از روحانیون	بیانات
یکی از چیزهایی که خیلی مهم است مساله ی ارتباط حوزه با سیاست است. حوزه‌ها باید سیاسی باشند البته نه به معنای ورود در باندها و جناح‌های سیاسی نه به معنای آلت دست شدن برای این حزب یا گروه‌های سیاسی این مطلقاً مورد نظر نیست بلکه به معنای آگاهی سیاسی قدرت تحلیل سیاسی داشتن قطب نمای سالم سیاسی که جهت را درست نشان دهد. حوزویان باید با مسائل سیاسی آشنا باشند حوادث سیاسی کشور و دنیا را بدانند. یک گوشه نشستن سر خود را پایین انداختن به هیچ کار کشور و جامعه کاری نداشتن و از هیچ حادثه‌ای پیش آمدی اتفاق خوب یا بدی خبر نداشتن انسان را از جریان دور می‌کند حوزه مرجع مردم هم هست یعنی مورد مراجعه مردم و اگر خدای نکرده یک علامت غلط نشان دهد چقدر خسارت وارد می‌کند بنابراین یک وظیفه‌ی مهمی که امروز حوزویان دارند ارتباط با سیاست است.	متن
حوزویان باید با مسائل سیاسی آشنا باشند حوادث سیاسی کشور و دنیا را بدانند.	بسته معنایی
۱۰	کد

۲. جمع بندی شاخص‌های انقلابی حوزه علمیه

پس از بررسی بیانات مقام معظم رهبری^(مدظله‌العالی) و استخراج بسته‌های معنایی، لازم است مقولات حاصل از آنها جمع آوری شود.

جدول ۱۲

مقولات	مفاهیم	کد
عامل نفوذ در قلب مردم	امروز یک طلبه‌ی فاضل در تلویزیون می‌نشیند نیم ساعت حرف می‌زند، ده میلیون، بیست میلیون مستمع از روی شوق به حرف او گوش می‌دهند.	۱
شناخت و تبیین مفاهیم اسلامی	وجود انتقاد و عیب در یک مجموعه مگر موجب می‌شود که انسان این همه محسّنات و نقاط قوت را در آن مجموعه نبیند	۲

۳	بی‌مایه فطیر است؛ باید مایه پیدا کنید. اگر مایه پیدا کردید، آن وقت می‌توانید در منصب و جایگاهی مثل جایگاه امام بزرگ عالی‌مقام، این حرکت عظیم را انجام دهید.	دیدن خوبی‌های نظام، سرباز نظام بودن، تقویت کردن نظام
۴	آن که می‌توانست از حیث عمق و تأثیر، تا اعماق دلها نفوذ کند، روحانیت بود؛ که همه جا بود	استفاده از ظرفیت انقلاب اسلامی جهت تبلیغ دین
۵	معیشت طلاب به صورت سنت معمول و بسیار پرمعنا و پررمز و راز باید به وسیله‌ی مردم اداره شود	استقلال حوزه‌های علمیه در بحث معیشت طلاب
۶	تولید و تبیین و تدوین فکر، کار حوزه‌های علمیه است	تولید و تبیین و تدوین فکر، داشتن مبانی فکری
۷	اگر روحانیت در قبال حکومت، بی‌اعتنا و بی‌مبالات باشد، هم خودش ضایع خواهد شد و هم حکومت اسلامی تضعیف می‌شود	همکار و پشتیبان نظام اسلامی
۸	به‌عنوان پایگاه دین اسلام و نقطه‌ای که ادعا می‌کند اسلام در اینجا تحقق پیدا کرده، چه چیزی در آستین آماده دارد	مواجهه با شبهات، پاسخگویی به سؤالات روز جامعه
۹	اولین عنصر، فقه است. عنصر دوم، تهذیب و اخلاق است.	توجه به اخلاق و تهذیب نفس
۱۰	حوزویان باید با مسائل سیاسی آشنا باشند حوادث سیاسی کشور و دنیا را بدانند.	قدرت تحلیل سیاسی داشتن

۳. باز شناسی شاخص‌های حوزه انقلابی در قرآن کریم

پس از شناخت شاخص‌های حوزه انقلابی در بیانات آیت الله خامنه‌ای، به بررسی این شاخص‌ها در قرآن پرداخته می‌شود تا میزان انطباق آنها با منبع وحی مشخص شود. خداوند متعال در قرآن کریم فرمان داده است " (قُلْ إِنَّمَا أَعِظُكُمْ بِوَاحِدَةٍ أَنْ تَقُومُوا لِلَّهِ مِثْلِي وَفِرَادَىٰ ثُمَّ تَتَفَكَّرُوا" (سبا: ۶۷) بگو: «شما را تنها به یک چیز اندرز می‌دهم، و آن اینکه: دو نفر دو نفر یا یک نفر یک نفر برای خدا قیام کنید، سپس بیندیشید. منظور از قیام ایستادن در برابر نشستن و بیداری در مقابل غفلت است به همین خاطر در ادامه آیه به تفکر رهنمود کرده است. در این آیه انسان برای رسیدن به هدف، دنبال شریک کردن دیگران (مثنی) است و اگر به هدف نرسید اقدام او تنهایی (فردی) خواهد بود. غایت گفتمان انقلابی (لله) گستره الله است (کد ۳) بنابراین انسان موحد در اسلام همان انسان انقلابی است و عنصر غیر انقلابی از ماهیت توحید فاصله دارد. طلبه انقلابی را می‌توان ولایت‌مدار توصیف کرد چون در حدیثی از امیرالمؤمنین (ع) نقل شده است که فرمودند: منافقین به رسول خدا عرض کردند آیا بعد از واجباتی که

تاکنون پروردگارت بر ما واجب کرده است تکلیف دیگری مانده یا همه تکالیف بیان شده است؟ خداوند متعال این آیه را نازل نمود: قل انما اعظم بواحده یعنی بگو من شما را به یک چیز پند می‌دهم و مراد از آن یک چیز ولایت است آنگاه آیه *إِنَّمَا وَلِيُّكُمُ اللَّهُ وَرَسُولُهُ وَالَّذِينَ آمَنُوا الَّذِينَ يُقِيمُونَ الصَّلَاةَ وَ يُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَ هُمْ رَاكِعُونَ* در بیان آن نازل شد (طباطبایی، ۱۳۹۰: ۲۷) در دوران غیبت تنها مجرای که به معرفی اسلام می‌پردازد، حوزه‌های علمیه هستند. البته ترویج مجرای اسلام بودن دال بر انقلابی بودن حوزه نیست بلکه این نکته که چه نوع تصویر و محتوایی از آن مجرا به جامعه ارائه می‌شود دال بر انقلابی بودن حوزه خواهد بود. در قرآن کریم آمده است "*وَمَا كَانَ الْمُؤْمِنُونَ لِيَنفِرُوا كَافَّةً فَلَوْ لَا نَفَرَ مِنْ كُلِّ فِرْقَةٍ مِنْهُمْ طَائِفَةٌ لِيَتَفَقَّهُوا فِي الدِّينِ وَ لِيُنذِرُوا قَوْمَهُمْ إِذَا رَجَعُوا إِلَيْهِمْ لَعَلَّهُمْ يَحْذَرُونَ*" (توبه: ۱۲۲) انذار در این آیه به معنای تعلیم، آگاهی بخشی و اخبار است این آگاهی بخشی به جامعه انتزاعی نیست بلکه با سعادت مردم در ارتباط است به همین خاطر هر نوع آگاهی بخشی انذار نیست بلکه در جایی تحقق می‌یابد که این آگاهی در متن زندگی افراد جامعه جریان یابد و آن‌ها را از خطرات و خواب بیدار کند (کد ۸ و ۶) که این مسئولیت حوزه است انتقال معارف بیدارگر حیات آفرین منجی از هلاکت. بر این اساس تفقه و انذار در حوزه‌های علمیه دو فرایند است اولی فرآیندی معرفتی و شناختی و دومی فرآیندی عاطفی و روحی (اعرافی: ۱۳۹۵: ۴۲) دانستن قدر نعمات و در رأس آن نظام اسلامی و عمل به لوازم شکرگزاری موجب ازدیاد توان و نعمت است "*وَ إِذْ تَأَذَّنَ رَبُّكُمْ لَئِن شَكَرْتُمْ لَأَزِيدَنَّكُمْ وَ لَئِن كَفَرْتُمْ إِنَّ عَذَابِي لَشَدِيدٌ*" (ابراهیم: ۷) از جمله موارد شکرگزاری عملی، حفظ و حراست از دستاوردهای انقلاب و سعی در گام نهادن در مسیر الهی به وسیله نعمت نظام اسلامی (کد ۷) است. بنابراین حوزه علمیه نهادی شکرگزار و القاکننده‌ی شکرگزاری عملی در جامعه است. در آیه شریفه "*وَ لَتَكُنَّ مِنْكُمْ أُمَّةٌ يَدْعُونَ إِلَى الْخَيْرِ وَ يَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَ يَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَ أُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ*" (آل عمران: ۱۰۴) به لزوم اجرای فریضه امر به معروف و نهی از منکر اشاره شده است که حوزه‌های علمیه در رأس این دستور هستند تا از ظرفیت انقلاب اسلامی جهت تبلیغ دین (کد ۴) استفاده نمایند. در آیه شریفه "*وَ لِلَّهِ الْعِزَّةُ وَ لِرَسُولِهِ وَ لِلْمُؤْمِنِينَ*" (منافقون: ۸) عزت و بزرگی را تنها منحصر در خدا و رسول و مومنان کرده است و با توجه به آن، ذلت ناپذیری از ویژگی‌های مومنان است (کد ۱ و ۲) حوزه علمیه انقلابی با توجه به این نکته، عامل نفوذ در قلب مردم است.

نتیجه گیری

ماهیت اسلامی انقلاب و غلبه رویکرد فرهنگی آن سبب شد نقش حوزه‌های علمیه و روحانیت در انقلاب و فرهنگ انقلابی پررنگ باشد. حکومت صالحان بر پایه نفی طاغوت و ایمان به خدا استوار است و پیشتازان این حرکت، پیامبران و اولیای الهی و علمای ربانی هستند. حوزه انقلابی به عنوان حامل فرهنگ اصیل اسلام انقلابی با برخورداری از ظرفیت‌های عظیمی چون مرجعیت دینی و فرهنگ سازی مذهبی، شبکه گسترده مبلغان، کثرت مساجد و هیئات دارای مسیری علمی و قابل اعتماد در صدور فرهنگ انقلاب اسلامی در میان نخبگان و توده‌های مردم در اقصی نقاط جهان است. نقش کلیدی و ارزشمند حوزه‌های علمیه در طول تاریخ اسلام آنچنان تأثیر گذار بوده که به گواهی تاریخ هرگاه حوزه‌های علمیه موفق و فعال بوده، دست یافتن به اهداف بلند اسلام با کمترین نقص حاصل شده است و هرگاه منفعلانه عمل کرده و دچار انحراف شده صدماتی را به دنبال داشته که سال‌ها قابل جبران نبوده است. از سوی دیگر هر تحولی که در جامعه اتفاق می‌افتد بر اساس تفکری است که در بین مردم ترسیم می‌شود و حوزه‌های علمیه به عنوان یکی از مراکز علم و فرهنگ، این وظیفه را بر عهده دارند. ضرورت بازنگری شاخص‌های حوزه انقلابی از این جهت است که نگهداشتن یک موهبت از به دست آوردن آن مشکل‌تر است. مدتی است که مقام معظم رهبری^(مدظله العالی) بحث حوزه علمیه انقلابی را مطرح نموده و با توجه به نیاز امروز جوامع بشری به حوزه و عالم انقلابی، در راستای حرکت به سمت تمدن سازی نوین اسلامی، شاخص‌های سیاسی حوزه انقلابی مورد بررسی قرار می‌گیرد. شاخص‌های حوزه علمیه انقلابی از دیدگاه مقام معظم رهبری^(مدظله العالی) عبارتند از: تهذیب نفس، پاسخگویی به مسائل روز جامعه، همکار و پشتیبان حکومت، مستقل از دولت در معیشت طلاب، تولید و تبیین فکر در جامعه، عامل نفوذ در قلب مردم، عالم بودن، لحاظ‌کننده ظرفیت‌های انقلاب در تحلیل‌ها، استفاده‌کننده از ظرفیت‌های انقلاب در تبلیغ دین. از بین شاخص‌های مذکور غیر از استقلال از دولت در قرآن کریم شناخته شد.

- قرآن کریم، ترجمه آیت الله مکارم شیرازی (۱۳۷۳). قم: دفتر مطالعات تاریخ و معارف اسلامی
- آذر نوش، آذرتاش (۱۳۹۸). فرهنگ معاصر عربی فارسی، تهران: نشر نی.
- اعرافی، علیرضا (۱۳۹۵). حوزه علمیه، چیستی/گذشته/حال/آینده، قم: موسسه اشراق و عرفان.
- امام خمینی، روح الله (۱۳۸۵). صحیفه امام خمینی، تهران: موسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی (ره).
- اندرو، وینست (۱۳۹۹). نظریه‌های دولت، ترجمه حسین بشری، تهران: نشر نی.
- ایزدهی، سجاد (۱۳۹۶). «شاخص‌های علوم حوزوی در تراز حوزه انقلابی با تاکید بر اندیشه مقام معظم رهبری»، فصلنامه سپهر سیاست، دوره ۴، شماره ۱۴.
- باردن، لورنس (۱۳۷۵)، تحلیل محتوا، ترجمه مایحه آشتیانی و محمد یمنی دوزی، تهران: انتشارات دانشگاه شهید بهشتی.
- بی، ارل (۱۳۸۱). روش تحقیق در علوم اجتماعی، ترجمه رضا فاضل، تهران: سمت.
- بهشتی، محمد (۱۳۸۰). فرهنگ صبا، تهران: صبا
- پایگاه اطلاع رسانی حفظ و نشر آثار آیت‌الله سید علی خامنه‌ای: www.Khamenei.ir
- پاپی نژاد، شهربانو و محبی، سیده فاطمه (۱۳۸۹). شاخص‌های سنجش وضعیت زنان و خانواده، تهران: شورای فرهنگی اجتماعی زنان.
- حامد مقدم، احمد (۱۳۸۰). دانش اجتماعی با تکیه بر جامعه‌شناسی سیاسی سال چهارم آموزش، تهران: برهان.
- دو ورژه، موریس (۱۳۹۵). اصول علم سیاست، ترجمه دکتر ابوالفضل قاضی شریعت پناهی، تهران: امیر کبیر.
- راغب اصفهانی، حسین بن محمد (۱۳۹۵). مفردات الفاظ القرآن، قم: ذوی القربی.
- رفیع پور، فرامرز (۱۳۸۴). تکنیک‌های خاص تحقیق در علوم اجتماعی، تهران: شرکت سهامی انتشار.
- زیبیدی، مرتضی (۱۳۹۵). تاج العروس، قم: دارالفکر.
- حبیبی، ظاهر (۱۳۹۸). «مؤلفه‌های حوزه انقلابی از دیدگاه امام خمینی (ره)»، نشریه نورالمصطفی، شماره ۹.
- صلح میرزایی، سعید (۱۳۹۰). حوزه و روحانیت برگرفته از بیانات مقام معظم رهبری، تهران: مرکز اسناد انقلاب اسلامی.
- طباطبایی، محمد حسین (۱۳۹۰). تفسیر المیزان، قم: دار الفکر.

فرمهبینی فراهانی، محسن (۱۳۹۰). فرهنگ توصیفی علوم تربیتی، تهران: شباهنگ.

مجتبی زاده، علی (۱۳۹۲). رابطه روحانیت و نظام اسلامی از منظر امام و رهبری، قم: مرکز مدیریت حوزه علمیه.

مصطفوی، محمد حسن (۱۳۹۹). التحقیق فی کلمات القرآن الکریم، قم: مرکز نشر کتاب.

مطهری، مرتضی (۱۳۸۴). پیرامون انقلاب اسلامی، تهران: صدرا.

نباتیان، محمد اسماعیل (۱۳۹۶). «حوزه انقلابی و صدور فرهنگ انقلاب اسلامی»، فصلنامه علوم

سیاسی، شماره ۸۰.